

УДК 351.86:332.13

О. М. Шевченко, к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

С. В. Вишняк, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**О. Н. Шевченко**, к.е.н., доцент

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

С. В. Вишняк, аспирант

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ И ТЕХНОГЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ**Oleg Shevchenko**, PhD in Economics, Associate Professor

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

Sergiy Vishnyak, postgraduate

Chernihiv National Technological University, Chernigov, Ukraine

THEORETICAL BASES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF EMERGENCY SITUATIONS AND TECHNOLOGICAL SAFETY AT THE REGIONAL LEVEL

У статті розглянуті теоретичні основи державного управління у сфері надзвичайних ситуацій та техногенної безпеки. Автором визначені поняття «надзвичайна ситуація», «запобігання виникненню надзвичайних ситуацій», «реагування на надзвичайні ситуації» та ін.

Ключові слова: державне управління, надзвичайна ситуація, запобігання виникненню надзвичайної ситуації, цивільний захист, надзвичайний стан

В статье рассмотрены теоретические основы государственного управления в сфере чрезвычайных ситуаций и техногенной безопасности. Автором определены понятия «чрезвычайная ситуация», «предотвращение возникновения чрезвычайных ситуаций», «реагирования на чрезвычайные ситуации» и др.

Ключевые слова: государственное управление, чрезвычайная ситуация, предотвращение возникновения чрезвычайной ситуации, гражданская защита, чрезвычайное положение

The article deals with the theoretical foundations of state management in the field of emergencies and technological safety. The author defines the notion of "emergency", "prevention of emergencies", "emergency response", etc.

The urgency of the study is determined primarily by the need to improve the system of public administration in the field of population protection from emergency situations to meet the needs of Ukrainian society in a safe social situation, driven by trends in the growth of losses and damage to the population due to dangerous natural phenomena, industrial accidents and catastrophes.

The analysis of the degree of research in the scientific literature of the problem of state management of population protection in emergency situations has shown that existing scientific works cover only a few issues in this area, including the economic mechanisms of management of natural and technological disasters, organizational and managerial aspects of prevention and elimination of emergency situations, management of life safety and state supervision and so on. Scientists pay attention to the specific features of state management in the field of prevention of emergencies, in particular risk research, information provision decision-making, labor in special conditions.

The effectiveness of the regulatory influence of the state reflects the state of technogenic safety. The proposed measures of regulatory influence of the state are directed at: prevention of emergencies of anthropogenic nature; localization of man-made disasters and liquidation of consequences of their consequences; Improvement of the activities of the SNSU units of Ukraine. Further scientific investigations should focus on the development of theoretical and practical recommendations aimed at preventing emergencies and responding appropriately in case of emergencies.

Key words: state administration, emergency situation, prevention of emergencies, civil defense, state of emergency

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство останнім часом може бути охарактеризоване як “суспільство ризиків” через збільшення надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального та військового характеру, що зумовлюють соціально-демографічні, соціокультурні, законодавчі, екологічні, валеологічні, генетичні, інформаційні, психологічні зміни на наддержавному, державному, регіональному та місцевому рівнях. Глобальні наслідки, неточні прогнози, а особливо державно-управлінські прорахунки, допущені в інформуванні, навчанні та захисті населення, сформували в масовій свідомості недовіру до владних, наукових, медичних, соціальних, політичних, а також інших установ, що відповідальні за захист населення від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Актуальність дослідження визначається перш за все необхідністю вдосконалення системи державного управління у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій для задоволення потреб українського суспільства в безпечній соціальній ситуації, зумовлена тенденціями зростання збитків і шкоди населенню внаслідок небезпечних природних явищ, промислових аварій і катастроф.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення різних теоретичних основ державного управління у сфері надзвичайних ситуацій та техногенної безпеки було предметом дисертаційних робіт Андреева С.О., Белоусова А.В., Бикова О.С., Труша О.О., Федорчака В.В. тощо. Попри це в науковій спільноті зберігається значний інтерес до цієї проблеми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на зусилля держави в напрямку вдосконалення механізмів державного управління у сфері надзвичайних ситуацій та техногенної безпеки проблема залишається досить актуальною.

Метою статті є визначення і вивчення теоретичних основ державного управління у сфері надзвичайних ситуацій та техногенної безпеки на регіональному рівні

Виклад основного матеріалу.

Головною причиною низького рівня безпеки населення, територій, соціальних, техногенних, природних об'єктів в Україні є недосконала державна політика, яка, на жаль, спрямована на постфактумне реагування на природні і техногенні надзвичайні ситуації, що негативно впливає на безпеку життєдіяльності населення, що виявляється в: підвищенні рівня ризику стихійних природних явищ, зумовлених глобальним потеплінням клімату, зростанням сейсмічної активності, розширенням озонових дір тощо, а також інтенсифікацією впливу техногенної діяльності людини на навколишнє природне середовище; значній кількості небезпечних техногенних об'єктів на території України; підвищеній імовірності й масштабах впливу стихійних природних явищ і катастроф на функціонування небезпечних техногенних об'єктів; підвищенні рівня ризику техногенних аварій і катастроф, зумовлених критичним ступенем зношеності (60 – 80%) основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромисловому комплексі, системах життєзабезпечення України; високим рівнем травматизму та смертності населення України, спричиненим надзвичайними ситуаціями техногенного і природного характеру; послабленням державного контролю та неефективністю механізмів державного регулювання техногенної і природної безпеки; неадекватністю державної превентивної політики у сфері забезпечення техногенної і природної безпеки рівню реальних ризиків небезпечних природних явищ і ступеню складності й безпеки сучасних технологічних комплексів на території України; неспроможністю єдиної державної системи цивільного захисту населення й територій в її теперішньому вигляді ефективно протистояти сучасним загрозам для безпеки людини, суспільства й держави.

Забезпечення конституційного права на безпечне для життя і здоров'я, довкілля та захист населення, об'єктів економіки, національного надбання від згубного впливу вражаючих чинників надзвичайних ситуацій і подій різного характеру здійснюється центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їх силами й засобами, підприємствами, установами та організаціями, добровільними рятувальними формуваннями. Правовою основою такої діяльності є законодавство з питань цивільного захисту, охорони навколишнього природного середовища, охорони здоров'я, у сфері національної безпеки та оборони [1].

Населення й територія України перебувають під суттєвим негативним впливом чинників, які призводили й призводять до виникнення надзвичайних ситуацій і подій, загибелі людей, погіршення умов життєдіяльності населення, забруднення навколишнього природного середовища, значних економічних збитків. Дія цих чинників посилюється значним зношенням основних виробничих фондів, неефективною експлуатацією природних ресурсів, недосконалістю застосовуваних технологічних процесів багатьох галузей промисловості, обмеженими можливостями держави у сфері розвитку та реконструкції виробничого потенціалу, природними особливостями території тощо.

Метою державного управління процесами запобігання НС та реагування на них є прогнозування, зменшення ризику виникнення НС різного походження, організація управління в умовах НС, пом'якшення та ліквідація їх наслідків у стислі строки за мінімально можливих втратах.

Управління є складним і універсальним суспільним феноменом. Незважаючи на суперечливий процес становлення в Україні цієї науки, уже зроблено чимало для її розвитку. Окреслено предметне поле державного управління, визначено проблематику й методи досліджень, ґрунтовніше вивчаються світова й українська історія державних утворень та управління в них, управлінські погляди й теорії діячів минулого [2]. Слід зазначити, що існуючі вітчизняні наукові дослідження в обраній сфері державного управління висвітлюють лише окремі проблемні питання.

Так, С.О. Андреев у своїй роботі “Організаційно-правовий механізм державного управління цивільним захистом на регіональному рівні” обґрунтовує напрями вдосконалення організаційно-правового механізму державного управління розвитком системи цивільного захисту на регіональному рівні й доводить, що на регіональному рівні неврегульованими й неузгодженими з окремими нормами Бюджетного кодексу України в організаційному і правовому відношенні залишаються такі управлінські функції суб'єктів державного управління, як радіаційний і хімічний захист, створення й використання матеріальних і фінансових резервів, призначених для запобігання НС і ліквідації їх наслідків, а тому відповідні державні завдання виконуються неефективно. Також важливими передумовами вдосконалення державного управління системою ЦЗ на регіональному рівні є завершення процесу створення Єдиної державної системи захисту населення, територій, матеріальних і культурних цінностей від НС, остаточна визначеність з майбутньою моделлю організації територіальної підсистеми Єдиної державної системи ЦЗ, раціональне розмежування функцій і повноважень суб'єктів державного управління й закріплення всіх цих питань в одному законодавчому акті (законі, кодексі тощо) [3].

Також отримано нейромережеву модель оцінки рівня техногенної небезпеки регіонів за кількісними показниками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного походження, пожеж і дорожньо-транспортних пригод і нейромережеву модель районування регіонів України за умовами повсякденного функціонування та прояву техногенної небезпеки.

У науковій роботі “Механізми розвитку системи екологічної безпеки на регіональному рівні” В.В. Федорчак доводить, що в контексті практичної реалізації завдань Програми

економічних реформ і державної екологічної політики України за інтегрованим підходом концептуальним напрямом розвитку системи екологічної безпеки на регіональному рівні є формат публічної політики, який визначається об'єктивною нагальністю налагодження ефективного механізму публічних консультацій органів влади з громадськістю в процесі реалізації стратегічних пріоритетів у формі програм чи проектів. Відповідно формуються нові вимоги до системи екологічної безпеки, за яких механізми державного регулювання здатні забезпечити належний рівень безпеки на регіональному рівні [4].

А.В. Белоусов у дисертації “Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” обґрунтовує концептуальний підхід до побудови комплексного інформаційного механізму державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, в основу якого покладено науково-освітню модель. На відміну від існуючих розробок, зазначений механізм функціонує як сукупність організаційних, правових, економічних, інформаційних заходів і принципів, спрямованих на виконання державою завдання щодо забезпечення безпеки населення й територій шляхом підвищення рівня освіти, наукових досліджень і розробок та інформованості особистості, суспільства у сфері управління ризиками НС, що сприяє розвитку культурного середовища, пов'язаного зі сприйняттям ризиків НС та оцінки прийнятності очікуваного збитку [5].

Таким чином, аналіз наукового доробку вчених показав зацікавленість до виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, екологічних і технічних ризиків та медико-санітарних втрат у разі їх виникнення, але, на наш погляд, проблема захисту населення в надзвичайних ситуаціях недостатньо розроблена.

Уперше з метою створення єдиної системи класифікації НС та визначення їх рівнів, забезпечення ефективного державного управління на рівні запобігання, оперативного й адекватного реагування на такі ситуації Кабінет Міністрів України постановою № 1099 затвердив “Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій” у 1998 році, у якому визначив терміни, поняття й класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій. У 2004 році до Порядку класифікації НС Постановою Кабінету Міністрів від 24 березня 2004 року внесено зміни та більш конкретизовано порядок визначення рівнів НС [6].

У “Державному стандарті України. Безпека у надзвичайних ситуаціях: терміни і визначення основних понять. ДСТУ 3891-99” визначено обов'язковий для використання у своїй діяльності органами виконавчої влади України, організаціями, установами, підприємствами незалежно від форми власності стандарт щодо прогнозування, запобігання виникненню та ліквідації НС. Терміни, регламентовані цим стандартом, є обов'язковими для використання в нормативних документах, науково-технічній, довідковій і навчально-методичній літературі та програмних засобах для комп'ютерних систем, що стосуються надзвичайних ситуацій:

— “надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншими чинниками, що призвели (можуть призвести) до загибелі людей, тварин і рослин, значних матеріальних збитків та (або) завдати шкоди довкіллю” [7].

Надзвичайна ситуація залежно від джерела небезпеки може бути: природна, техногенна, соціальна, воєнна; залежно від масштабу: загальнодержавна, регіональна, місцева й об'єктова; “цивільний захист (убезпечення) населення – система заходів, які реалізуються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності), добровільними формуваннями, що забезпечують розробку та дотримання правових норм, міжнародних, державних, галузевих та відомчих вимог і правил, а також

виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів щодо запобігання та ліквідування НС, спрямованих на захист населення, тварин, рослин, об'єктів економіки і довкілля" [7].

На наш погляд, "надзвичайна ситуація", з урахуванням надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального, військового характеру, повинна визначатися як порушення нормальних умов життя й діяльності людей на об'єкті або на території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, застосуванням зброї масового ураження населення або звичайних засобів ураження, терористичним (диверсійним) актом, діями антиконституційного спрямування або іншими чинниками, що призвело або може призвести до великої кількості жертв (з порушенням їх фізичного, психологічного, інтелектуального, психічного здоров'я) цілих регіонів чи навіть країн та виникнення вторинних (третинних, четвертинних) уражень населення, а також загибелі тварин і рослин, значних матеріальних збитків та (або) може заподіяти шкоду довкіллю в мирний час чи в особливий період (або під час бойових дій).

Відповідно до ст. 4 "Умови і порядок введення та припинення дії надзвичайного стану" Закону України "Про надзвичайний стан" надзвичайний стан може бути введено за умов: 1) стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій, епізоотій, що створюють загрозу життю і здоров'ю населення; 2) масових порушень правопорядку, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи; 3) блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів чи місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та управління, місцевого чи регіонального самоврядування..." [8].

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій – це підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення техногенної та природної безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення НС, що ґрунтуються на даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень і прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання в надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків [9].

Реагування на надзвичайні ситуації – скоординовані дії підрозділів єдиної державної системи щодо реалізації планів дій (аварійних планів), уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації з метою надання невідкладної допомоги потерпілим, усунення загрози життю та здоров'ю людей [10].

Для запобігання виникненню НС, своєчасному реагуванню та ліквідації їх наслідків в Україні створено ЄДСЦЗ від НС, до складу якої входять державні органи управління, сили та засоби центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, на які покладається реалізація державної політики у сфері цивільного захисту.

Без чіткого усвідомлення змісту та меж державного управління захистом населення у НС, обсягу й характеру державних повноважень, що будуть реалізовані в процесі управлінської діяльності, не можливе ефективне вирішення проблем у сфері захисту населення від НС.

Отже, аналіз підсумків НС, які вже сталися, не дозволяє робити ґрунтовні висновки і приймати рішення в галузі тактичних завдань при ліквідації наслідків, тому, на наш погляд, НС повинні бути охарактеризовані з урахуванням змін характеристик НС з метою визначення їх у часі, періодизації, етіології походження (фізичні, хімічні, радіаційні властивості) для того, щоб спростити обробку великого масиву інформації, який надходить від НС, та ідентифікувати НС за умов виникнення нової небезпеки, у разі чого виникає необхідність введення поняття "характеризація", що дозволить застосувати комплексний підхід при

створенні правових, організаційних, технічних і фінансових основ системи ЦЗ й позбутися наслідків спрощеного підходу до профілактики, попередження, запобігання НС та подолання їх наслідків і не робити помилок у майбутньому.

Сьогодні, на жаль, відмічається відставання розвитку інфраструктури системи ЦЗ, тому для побудови сучасної системи необхідно створити такий механізм управління ресурсами, який би ґрунтувався на сучасних технологіях і професійних знаннях управлінців. Відсутність характеристики надзвичайних ситуацій негативно впливає на національну безпеку взагалі та безпеку життєдіяльності населення зокрема, що, у свою чергу, унеможливорює побудову прогнозу органами державної влади для створення довгострокових програм щодо профілактики, попередження, запобігання НС, подолання їх наслідків у разі повторення та для полегшення реєстрації.

Пропонуємо визначення терміна *“характеризація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”* як використання комплексного підходу в діяльності суб’єктів управління при створенні правових, організаційних, технічних і фінансових основ системи державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, що дозволяє побудувати сучасну систему попередження, запобігання, профілактики, контролю, встановлення нових норм щодо виникнення надзвичайних ситуацій, змішування різної потенційної небезпеки та залучити необхідні ресурси інфраструктури, технології, кваліфіковані кадри.

У свою чергу, виявлення, опис характерних ознак та особливостей виникнення надзвичайних ситуацій вважається нам недостатнім для вирішення державноуправлінських завдань, тому на основі детермінування системних характеристик державного управління в умовах надзвичайних ситуацій ми пропонуємо вибрати напрям осі шляху державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.

Пропонуємо визначити термін *“трасування державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”* як діяльність суб’єктів управління, спрямовану на жорсткий покроковий процес вироблення керівних впливів на керовані підсистеми з метою досягнення максимальної ефективності дій за певних умов відповідно до отриманого завдання з вищого рівня управління процесом узгодження дій системи за місцем, часом, виконавцями, ресурсами, яка вказує на послідовність дій у складних ділянках трасування з контролем результату з векторизації ланцюга та правил трасування.

Таким чином, аналіз стану наукової розробки проблем державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях природного і техногенного характеру показав, що існуючі наукові праці в цій сфері висвітлюють тільки деякі його питання, серед яких економічні механізми управління природними і техногенними катастрофами, організаційно-управлінські аспекти запобігання та ліквідації НС, управління безпекою життєдіяльності та державний нагляд тощо. Науковці приділяють увагу окремим особливостям державного управління у сфері запобігання НС, зокрема дослідженню ризиків, інформаційному забезпеченню прийняття рішень, ядерній і радіаційній безпеці, праці в особливих умовах. Як наслідок, залишаються недослідженим державне управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях у комплексі.

У свою чергу, держава, як суб’єкт владних повноважень, повинна створювати відповідне правове поле та систему органів владних повноважень, які б захищали інтереси людини, і чітко визначати обов’язки всіх учасників суспільних відносин. Так, основними завданнями виконавчої влади у сфері безпеки людини та довкілля визначено: розвиток і забезпечення функціонування державної системи цивільного захисту населення та територій, а також її функціональних і територіальних підсистем від надзвичайних ситуацій; забезпечення готовності цих підсистем до проведення ефективних заходів щодо захисту населення при виникненні надзвичайних ситуацій та можливих терористичних актів;

забезпечення готовності переведення системи цивільного захисту з мирного часу на особливий період; реалізацію стратегії сталого розвитку відповідно до вимог національного та європейського законодавства.

Висновки.

Аналіз ступеня дослідженості в науковій літературі проблеми державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях показав, що існуючі наукові праці висвітлюють тільки деякі питання в цій сфері, серед яких економічні механізми управління природними і техногенними катастрофами, організаційно-управлінські аспекти запобігання й ліквідації надзвичайних ситуацій, управління безпекою життєдіяльності й державний нагляд тощо. Науковці приділяють увагу окремим особливостям державного управління у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям, зокрема дослідженню ризиків, інформаційному забезпеченню прийняття рішень, праці в особливих умовах.

Результативність регуляторного впливу держави відображає стан техногенної безпеки. Запропоновані заходи регуляторного впливу держави спрямовуються на таке: профілактика надзвичайних ситуацій техногенного характеру; локалізація техногенних катастроф і ліквідація наслідків їх наслідків; покращання діяльності підрозділів ДСНС України. Подальші наукові розвідки мають бути зосереджені на розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на попередження надзвичайних ситуацій та належне реагування у разі їх виникнення.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України “Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади” від 24 грудня 2012 р. № 726 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15236.html>.
2. Труш О.О. Структурно-функціональне забезпечення територіального управління запобіганням та ліквідацією надзвичайних ситуацій (на прикладі Управління пожежної безпеки Харківської області): Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 19.12.2003. – Х., 2003. – 174 с.
3. Андреев С.О. Організаційно-правовий механізм державного управління цивільним захистом на регіональному рівні: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2010. – Х., 2010. – 201 с.
4. Федорчак В.В. Механізми розвитку системи екологічної безпеки на регіональному рівні: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2013. – О., 2013. – 241 с.
5. Белоусов А.В. Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2015. – Х., 2015. – 233 с.
6. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями : постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.nau.ua/?uid.
7. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки): Навч. посіб. / В.В. Бегун, І.М. Науменко. – К.: Фенікс, 2004. – 328 с.
8. Биков О.С. Структурно-функціональні механізми державного управління територіальних підсистем цивільного захисту: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2015. – К., 2015. – 216 с.
9. Державний стандарт України. Безпека у надзвичайних ситуаціях терміни і визначення основних понять: ДСТУ 3891-99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/bezpeka-u-nadzvichainih-situacijah>.
10. Тютюник В.В. Створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в регіонах України; Дис... док. тех. наук: 21.02.03; – Захищена 2015. – К., 2015. – 328 с.

References

1. Ukaz Prezidenta UkraYini "Pro deyakI zahodi z optimIzatsIYi sistemi tsentralnih organIv vikonavchoYi vladi" vId 24 grudnya 2012 r. # 726 – [Elektronniy resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.president.gov.ua/documents/15236.html>.
2. Trush O.O. Strukturno-funktsionalne zabezpechennya teritorialnogo upravlinnya zapoblganniyam ta likvidatsIEyu nadzvichaynih situatsIy (na prikladI Upravlinnya pozhezhnoYi bezpeki HarkIvskoYi oblastI): Dis... kand. nauk derzh. upr.: 25.00.02; – Zahischena 19.12.2003. – H., 2003. – 174 s.
3. Andreev S.O. OrganIzatsIyno-pravoviy mehanIzm derzhavnogo upravlinnya tsivIlnim zahistom na regionalnomu rIvni: Dis... kand. nauk derzh. upr.: 25.00.02; – Zahischena 2010. – H., 2010. – 201s.
4. Fedorchak V.V. MehanIzmi rozvitku sistemi ekologIchnoYi bezpeki na regionalnomu rIvni: Dis... kand. nauk derzh. upr.: 25.00.02; – Zahischena 2013. – O., 2013. – 241 s.
5. Belousov A.V. MehanIzmi derzhavnogo upravlinnya rizikami viniknennya nadzvichaynih situatsIy tehnogenного ta prirodnogo harakteru: Dis... kand. nauk derzh. upr.: 25.00.02; – Zahischena 2015. – H., 2015. – 233s.
6. Pro zatverdzhennya Poryadku klasifikatsIYi nadzvichaynih situatsIy tehnogenного ta prirodnogo harakteru za Yih rIvnyami : postanova Kabinetu MinIstrIv UkraYini vId 24 bereznya 2004 r. # 368. – [Elektronniy resurs] – Rezhim dostupu: zakon.nau.ua/?uid.
7. Bezpeka zhittEdIyalnostI (zabezpechennya sotsialnoYi, tehnogennoYi ta prirodnoYi bezpeki): Navch. poslb. / V.V. BEgun, I.M. Naumenko. – K.: FenIks, 2004. – 328s.
8. Bikov O.S. Strukturno-funktsionalni mehanIzmi derzhavnogo upravlinnya teritorialnih pIdsystem tsivIlnogo zahistu: Dis... kand. nauk derzh. upr.: 25.00.02; – Zahischena 2015. – K., 2015. – 216s.
9. Derzhavniy standart UkraYini. Bezpeka u nadzvichaynih situatsIyah termIni I viznachennya osnovnih ponyat: DSTU 3891-99. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://document.ua/bezpeka-u-nadzvichaynih-situacijah>.
10. Tyutyunik V.V. Stvorennya kompleksnoYi sistemi monItoringu nadzvichaynih situatsIy v regionah UkraYini; Dis... dok. teh. nauk: 21.02.03; – Zahischena 2015. – K., 2015. – 328 s.